

ਹੁਕਮ

ਭਾਗ-6

ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ, 'ਨਾਮ', 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਅਤੇ ਅਨਜਾਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਅਦਿਸ਼ਟ ਕਰੰਟ (current) ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਟੈਸਟਰ (tester) ਦੀ ਸੂਈ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਉਪਰਲੇ ਰਬੜ ਦੇ 'ਛੋੜ' (rubber insulation) ਨੂੰ 'ਵਿੰਨ੍ਹ' ਕੇ ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਰ (live wire) ਨੂੰ 'ਛੂਹਣਾ' ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਨੂੰ —

ਬੁੱਝਣ,
ਸੀਝਣ,
ਪਹਿਚਾਨਣ,
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ,
ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਕਰਨ ਲਈ, ਮਨ ਦੀ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ, ਅੰਦਰ ਵਲ ਮੋੜ-ਮੋੜ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸਹਿਤ 'ਇਕਾਗਰ-ਚੀਤ' ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਜੀਵਨ-ਰੌ', 'ਨਾਮ', 'ਹੁਕਮ' ਨਾਲ 'ਪਰਸਣਾ', 'ਛੂਹਣਾ', ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਹੈ ਭਰਮੈ ਕੇ ਛੁੜਿ ਕਟਿ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਧਰੇਹੁ ॥

(ਪੰਨਾ- 554)

ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਉਦਾਲੇ 'ਹਉਮੈ ਦੇ ਛੋੜ', 'ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ-ਹਨੇਰ' ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ, ਆਪਣੀ 'ਜੋਤ', 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਨੂੰ 'ਛੂਹ' ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਇਰ ਸਪਤ ਭਰੇ ਜਲ ਨਿਰਮਲਿ ਉਲਟੀ ਨਾਵ ਤਰਾਵੈ ॥

ਬਾਹਰਿ ਜਾਤੋ ਠਾਕਿ ਰਹਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1332)

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-663)

ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਬਿਨਸਿ ਗਏ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਅੰਧਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟੇ ਚਾਨਾਣੁ ॥

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਆਰਾਧੈ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-825)

ਜਿਵੇਂ ਬੁਝੀ ਹੋਈ 'ਬੱਤੀ', ਦੂਜੀ ਬੱਤੀ ਨੂੰ 'ਜਗਾ' ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ' (dead wire) ਦੂਜੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਕਰੰਟ (current) ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਸਿਰਫ਼ 'ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ' (live wire) ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ ਨੂੰ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਿਉਂਦੀ' ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ 'ਜਗ-ਮਗ' ਕਰਦੀਆਂ 'ਰੂਹਾਂ', ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਕਿਰਨਾਂ (Divine rays) ਦੀ —

‘ਸੰਗਤ’

‘ਪਰਸ’

‘ਛੋਹ’

‘ਤੱਕਣੀ’

‘ਕ੍ਰਿਪਾ-ਕਟਾਖ’

‘ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’

ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ 'ਸੁਰਤੀ', 'ਜਾਗ' ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਅਨੁਭਵੀ-ਸੋਝੀ' ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਾਲੀ 'ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ' ਦਾ 'ਜਾਦੂ' ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਤੇ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਬਿਜਲੀ ਦੀ 'ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ' ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਝੱਟਕਾ (shock) ਵਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਥਰਥਰਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਸ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ (higher voltage) ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੋਖੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੀਖਣ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ', (ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ), ਉਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌਂ' ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਉਣਾ, ਇਕ ਗੁਪਤ 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ' ਹੈ।

ਇਸ ਮੇਲ ਦੇ ਅਦਿਸ਼ਟ ਅੰਦਰਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਓਹੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ 'ਛੋਹ' ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ (personal experience) ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਖਿਆਲੀ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਘੋਟਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸੁ ਲਾਗੀ ਪੀਰ ਪਿਰੰਮ ਕੀ ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਰੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-449)

ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਈਆ ॥
(ਪੰਨਾ-835)

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ, ਜਾਂ 'ਜੀਵਨ-ਰੋ' ਜਾਂ 'ਨਾਮ', 'ਹੁਕਮ' 'ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ' ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ 'ਸੋਝੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਸਾਡੀ —

ਬੁੱਧੀ,
ਸਮਝ,
ਗਿਆਨ,
ਫਿਲੌਸਫੀ,
ਸਿਆਣਪਾਂ,
ਉਕਤੀਆਂ,
ਜੁਗਤੀਆਂ,
ਵਿਗਿਆਨ,

ਦੀ 'ਪਕੜ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੰਤ੍-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ —

ਜਾਣਿਆ
ਬੁਝਿਆ
ਪਹਿਚਾਣਿਆ
ਮਹਿਸੂਸ

ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ —

ਮਾਣਿਆ

ਮੰਨਿਆ,
ਕਮਾਇਆ,

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਧੂਰੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤਾਂ ਅਤੇ ਫੋਕੇ ਖੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਧੂਰੇ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ 'ਭਲੇ-ਭਲੇ' ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ ॥

ਬਾਂਧਨ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-728)

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਥੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਕਥਿ ਕਥਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-831)

ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ ॥

(ਪੰਨਾ-509)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਹੋਈ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ, ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ, ਅਨਜਾਣ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ', ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖਦਾਈ 'ਫਲਾਂ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥

(ਪੰਨਾ-400)

ਜਦ ਕਦੇ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਉਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ—

ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ,

'ਛੋਹ' ਲਗਦੀ ਹੈ,

'ਚੋਟ' ਲਗਦੀ ਹੈ,

'ਜੀਓ ਜਾਣੇ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ,

ਪਰਸਦਾ ਹੈ,

ਤਾਂ ਸਾਡਾ, ਮਨ , 'ਉਨਮਨ' ਹੋ ਕੇ ਸੂਖਮ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ—

'ਨਾਮ'

‘ਸ਼ਬਦ’
‘ਜੀਵਨ-ਰੋ’

‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ—

ਬੁਝਦਾ,
ਜਾਣਦਾ,
ਪਹਿਚਾਣਦਾ,
ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ,
ਮੰਨਦਾ,
ਮਾਣਦਾ,
ਕਮਾਉਂਦਾ ਅਤੇ
ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ—

1. ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਮੋੜ-ਮੋੜ ਕੇ,
2. ਇਕਾਗਰ ਚੀਤ ਹੋ ਕੇ,
3. ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ,
4. ‘ਭੁਲ’ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ,
5. ‘ਯਾਦ’ ਵਿਚ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਕਰਕੇ,
6. ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ,
7. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ‘ਨਦਰਿ-ਕਰਮ’ ਦੁਆਰਾ,
8. ‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ਮੇਲ,

ਨਾਲ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ ਦੀ—

‘ਛੋਹ’
‘ਛੂਤ’
‘ਲਾਗ’
‘ਜਾਗ’
‘ਖਮੀਰ’

ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਦੀ—

ਨਦਰ ਕਟਾਖ,
ਪਿਆਰ ਦੀ 'ਤਕਣੀ'
'ਛੋਹ'
ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰ
ਜੀਵਨ-ਕਿਰਨਾਂ

ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ 'ਉਨਮਨ' ਉਤੇ ਇਹ ਦਾਮਨਿਕ, ਆਤਮਿਕ 'ਕਿਸਮ' ਦਾ ਤਜਰਬਾ
(inner experience of the soul) ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-1226)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਤਨ, ਹਿਰਦੇ ਦਾ 'ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ', 'ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਇਉਂ
ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹਨੇਰ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧੇਰਾ ਚੰਦੁ ਚੜਿਆ ॥

(ਪੰਨਾ-393)

ਇਹੋ ਹੀ ਅੰਦਰਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ—

ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ,
ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ,
ਬੁਝਣਾ ਹੈ,
ਸੀਝਣਾ ਹੈ,
ਚੀਨਣਾ ਹੈ,
ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਹੈ,
ਮਾਨਣਾ ਹੈ,
ਮੰਨਣਾ ਹੈ,
ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ,
ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ,
ਗਜਣਾ ਹੈ,
'ਜੀਵਤ-ਮਰਨਾ' ਹੈ,
'ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ' ਹੈ,

‘ਮਰੇ-ਫੁਨ-ਜੀਵੈ’ ਹੈ,
ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ,

ਅਤੇ ‘ਬੁਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧ ਪਾਈ’ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖਬਰ ਜਾਂ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਹੀਂ ‘ਗੱਜਦਾ’ ਅਤੇ ‘ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਬੁੱਝ

ਸੀਝ

ਪਹਿਚਾਣ

ਅਨੁਭਵ

ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ‘ਕਰਮ-ਬੱਧ’ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥

ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-252)

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੋ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-240)

ਜਉ ਲਉ ਪੋਟ ਉਠਾਈ ਚਲਿਅਉ ਤਉ ਲਉ ਡਾਨ ਭਰੇ ॥

ਪੋਟ ਡਾਰਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਉ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਏ ॥ (ਪੰਨਾ-214)

ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਜੋ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ,

ਬੇ-ਵੱਸੀ,

ਬੇ-ਸਿਦਕੀ,

ਮਨਮੁਖਤਾਈ,

ਅਵੇਸਲਾ ਪਨ,

ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ,

ਮਚਲਾ-ਪਨ
ਢੀਠਤਾਈ,

ਲਈ 'ਦਿਮਾਗੀ ਬਹਾਨਾ' ਹੀ ਬਣਾ ਛਡਿਆ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੈ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥

ਪਾਪ ਕਰੈ ਤਾ ਪਛੋਤਾਣੇ ॥ (ਪੰਨਾ-676)

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-560)

Our so-called beliefs and faiths are based on flimsy, dogmatic mental ideas and hypothesis, which change from time to time, according to outer circumstances, and have NO ROOTS in the True Eternal Changeless Foundation of Divinity.

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ' ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਿਸਚੇ, ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਸੱਚੀ -ਸੁੱਚੀ ਅਟੱਲ 'ਬੁਨਿਆਦ' ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਹੋਰ ਮਾਇਕੀ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਸਚੇ, ਸਭ ਝੂਠੇ, ਫੋਕੇ, ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਤੇ ਜੜ੍ਹ-ਹੀਣ ਹਨ ਜੋ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ, ਦਾਮਨਿਕ, ਗੁਪਤ, ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਖੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ—

ਦੇਖਹੁ ਅਚਰਜੁ ਭਇਆ॥

ਜਿਹ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੁਨਤ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸੋ ਰਿਚੈ ਗੁਰਿ ਦਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-612)

ਅਚਰਜੁ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-883)

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੈ ਗੁੜੁ ਖਾਇਆ ਪੂ ਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ॥ (ਪੰਨਾ-334)

ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਮੋਮਬਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਬੇ-ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ—

‘ਗੋਬਿੰਦ ਗਜਿਆ’,

‘ਨਾਮ ਵੁੱਠਾ’,

ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,

ਹੁਕਮ ਦੀ ਰੁਣ-ਝੁਣ,
'ਦੀਸੈ ਜਾਹਰਾ'

ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਦੀ—

ਸਿਆਣਪ,
ਚਾਤਰੀ,
ਏਹੜ-ਤੇਹੜ,
ਫਿਲੌਸਫੀ,
ਕਿੱਤੂ,
ਕਿਉਂ ?
ਕਿਆ ?
ਕੈਸੇ ?

ਦੀ 'ਹੁੱਜਤ-ਬਾਜ਼ੀ' ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ।

ਦੁਆ ਤੀਆ ਵੀਸਰੈ ਸਣੁ ਕਕਾ ਕਿਕੀ । (ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: 9/2)

ਇਸ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ 'ਨਾਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ, 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ, 'ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਹਜ-ਸੁਭਾਇ ਅਛੋਪ ਹੀ ਮੰਨ ਕੇ, 'ਕਮਾ' ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਤਨ, 'ਹਿਰਦਾ', 'ਹਉਮੈ' 'ਆਤਮ-ਪ੍ਰਾਇਣ' ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ 'ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦਾ' ਜਾਂ ਬੈ-ਖਰੀਦ ਲਾਲਾ-ਗੋਲਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1)

ਆਪੁ ਗਵਾਇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਤਾ ਕਿਛੁ ਪਾਏ ਮਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-474)

ਹੁਕਮੁ ਬੁਝੈ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਕਹੀਐ ॥ (ਪੰਨਾ-1076)

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਨੈ ਸੁ ਏਕੋ ਜਾਨੈ ਬੰਦਾ ਕਹੀਐ ਸੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ-1350)

ਲਾਲੈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸਦਾ ਰਹੈ ਰਜਾਈ ॥.....

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਲਾਲਾ ਮੰਨੇ ਏਹ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1011)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਮੰਡਲ ਹਨ—

1. ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ — ਜਿਸ ਵਿਚ ‘ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਪ’ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ‘ਨਾਮ’ ਜਾਂ ‘ਹੁਕਮ’, ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ।

‘ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ’ ਵਾਂਗ, ਉਸ ਦਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਭੀ —

ਅਗਮ,
ਅਗੋਚਰ,
ਅਪਾਰ,
ਅਨੰਤ,
ਅਚਰਜ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਅਪਾਰ ਹੈ ਕੋਈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ॥

ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਸੀ ਸੋ ਚਲੈ ਰਜਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-396)

ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ‘ਖੇਲ ਨਿਰਾਲੀ’ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ‘ਬੁਝਿਆ’ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਲੱਖ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

2. ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ — ਜੋ ਕਿ ਇਲਾਹੀ ‘ਕਵਾਓ’ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਤ੍ਰ-ਹੀਣ ਬੰਦੇ, ਸਿਰਫ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ‘ਟੋਹ’ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸੀਮਤ ਮਾਇਕੀ ਬੁੱਧੀ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ‘ਖੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਦਾ ਸਿਰਫ —

ਖਿਆਲੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
ਕਿਆਸ
ਸੰਕਲਪ
‘ਟੋਹ’

ਹੀ ਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਧੂਰੀ, ਅਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ :—

ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਂ ਨਹੀਂ
ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ,

ਮਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ,
 ਮਨ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਹੀਂ,
 ਏਹੜ-ਤੇਹੜ ਨਹੀਂ,
 ਫਿਲੌਸਫੀ ਨਹੀਂ,
 ਵਲਵਲੇ ਨਹੀਂ,
 ਜੋਸ਼ ਨਹੀਂ,
 ਸ਼ੂਨ ਨਹੀਂ,
 ਕਰਮ-ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ,
 ਮਨੋਕਲਪਤ ਮਰਿਆਦਾ ਨਹੀਂ,
 ਹਠ ਧਰਮ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤਾ —

ਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ,
 ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ,
 ਆਤਮਿਕ ਸਵੈਪਨਾ ਹੈ,
 ਆਤਮਿਕ ਰੁਣ-ਝੁਣ ਹੈ,
 ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਰੌ' ਹੈ,
 'ਜੀਵਨ-ਰੌ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ
 ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਹੈ,
 ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ,
 ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਹੈ,
 ਅਦਿਸ਼ਟ ਖੇਲ ਹੈ,
 ਗੁਪਤ ਖੇਲ ਹੈ,
 ਪ੍ਰਿਮ ਖੇਲ ਹੈ,
 ਖੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ,
 ਸਹਿਜ-ਖੇਲ ਹੈ,
 ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਟੁੰਬਣੀ ਹੈ,
 ਟੁੰਬਣੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ,
 ਖਿੱਚ ਦੀ ਰੁਣ-ਝੁਣ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਚਾਉ ਹੈ,

ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਮਲ਼ਾਰ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਉਬਾਲ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰਸ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅਹਿਲਾਦ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਹੈ,
 'ਨਾਮ' ਹੈ।

ਜੋ—

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ,
 ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ,
 ਅਣ-ਡਿਠੇ ਹੀ,
 ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ,
 ਇਕ-ਸਾਰ,
 ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ,
 ਸਦੀਵੀ,
 ਸਹਜ ਚਾਲ

ਵਿਚ 'ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ' ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਮਾਂ ਆਪਣੇ' 'ਨਵ-ਜਨਮੇ' ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪਾਲਣ, ਪੋਸਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਉਸ ਲਈ ਪੋਤੜੇ (napkins) ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਆਪਣੇ ਆਪ, 'ਮੋਹ ਮਮਤਾ' ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ 'ਬੱਚੇ' ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ, ਫਿਕਰ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚਾ ਭੋਲਾ (innocent) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਹੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ, ਫਿਕਰ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਭੀ

ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ 'ਸੰਕਟ' ਆਵੇ, ਤਾਂ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ —

1. ਜਦ ਤਾਂਈ 'ਬੱਚਾ' ਆਪਣੇ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਉਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਇ ਪੂਰਨ, ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਲਈ, 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਦੀ 'ਮਮਤਾ' ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਬੱਚੇ' ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਜਾਂ ਉਕਤੀ-ਜੁਗਤੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ 'ਮਾਂ-ਮਮਤਾ' ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

2. ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦੀ ਪਾਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦਾ 'ਭੋਲਾ-ਪਨ' ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਕ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਪ 'ਹੁੱਦਰਾ' ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ —

'ਭੋਲਾ-ਪਨ'	ਅਤੇ	ਸਿਆਣਪ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ	ਅਤੇ	ਬੇ-ਸਿਦਕੀ
ਆਤਮ-ਟੇਕ	ਅਤੇ	'ਮੈਂ' ਦੀ ਟੇਕ
'ਤੂੰ-ਤੇਰਾ'	ਅਤੇ	'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ'
'ਹੁਕਮ'	ਅਤੇ	'ਮਨਮਰਜ਼ੀ'
'ਇਲਾਹੀ ਰਜ਼ਾ'	ਅਤੇ	'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਖਰਵਾਂ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ 'ਜੀਵ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਈ ਬਾਪ', ਦੁਨਿਆਵੀ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਾਂਗ', ਸਾਡੇ ਨਾਲ — ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ, 'ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ', 'ਸਾਰ ਸਮਾਲੇ', 'ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਗਲ ਲਾਵੇ', 'ਲਾਡ-ਲਡਾਵੇ', 'ਖੇਲ-ਖਿਲਾਵੇ', 'ਕੇਲ-ਕਿਲਾਵੇ', 'ਭਲਾ ਮਨਾਇਦਾ' ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਂ-ਮਮਤਾ' ਦੀ 'ਪ੍ਰਿਮ-ਖੇਲ' ਨੂੰ, ਉਹ ਆਪਣੇ — ਅਦਿਖ, ਅਬੋਲ, ਅਮਿਟ, ਅੱਟਲ, ਸਦੀਵੀ, ਅਸਚਰਜ, ਅਪਾਰ 'ਹੁਕਮ' ਦੁਆਰਾ —

ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ
 ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ
 ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ
 ਚਾਓ ਉਮਾਹੜ
 ਰਸ ਰੰਗ

ਵਿਚ, ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰੁ ॥

ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰੁ ॥ 1 ॥

ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥ (ਪੰਨਾ-23)

ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਘਟ ਭੋਗਦਾ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਭੋਗੀ ਜੀਉ ॥

(ਪੰਨਾ-174)

ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਹੀ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-606)

ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥

(ਪੰਨਾ-726)

ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. 2/3)

ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਾਂਗ, ‘ਬੱਚੇ’ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ‘ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ’ ਲਈ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ‘ਰੱਬੀ-ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਉਸ ਦੀ ‘ਸੁਰਤ-ਸੰਭਾਲ’ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਫਿਕਰ, ਉਦਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਉਸ ਦੇ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਬੱਚੇ ਲਈ ‘ਮੋਹ-ਮਮਤਾ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ‘ਜੀਵਾਂ’ ਲਈ, ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਤਾਈਂ ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਸਰੂਪ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਦੀ ਇਸ ਭੋਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ—ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਉਸ ਦੇ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਰਾਹੀਂ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ

ਸਹਿਜ-ਚਾਲ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਆਪਣੀ—

ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ,
ਖੇਲ-ਖਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ,
ਲਾਡ-ਲਡਾਉਣ ਵਾਲੀ,
ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕ,

‘ਹਸਤੀ’ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਾ—

ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ,
ਆਸਾ-ਮਨਸਾ ਰਹਿਤ,
‘ਨਿੱਸਲ’ ਹੋ ਕੇ
ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ‘ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ’ ਦੀ ‘ਛਤਰ-ਛਾਇਆ’ ਹੇਠ — ਖੇਲ ਖਿਲਾਉਂਦਾ, ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦਾ, ਚਾਓ ਵਿਚ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ, ਖੇੜੇ ਵਿਚ, ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ, ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ, ‘ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ’ ਵਾਲੇ ‘ਇਲਾਹੀ-ਹੁਕਮ’ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ‘ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ’ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ‘ਹਉਮੈ’ ਭੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ, ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਅਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ‘ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ‘ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ’ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਦੇ ‘ਮੋਹ-ਮਮਤਾ’ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲ ਰਹੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਸੁਖਦਾਈ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ, ਵਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ’ ਵਿਚੋ ਉਪਜੀ — ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ, ਫਿਲੌਸਫੀ, ਕਿੰਤੂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ —

ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’
ਇਲਾਹੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ,
ਰੱਬੀ ਹਜ਼ੂਰੀ,

ਰੱਬੀ ਸਰਪਰਸਤੀ,
 ਰੱਬੀ ਹਮਦਰਦੀ,
 ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ,
 ਰੱਬੀ ਦਾਤਾਂ,
 ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ,
 ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ,
 ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,
 ਰੱਬੀ ਲਾਡ,
 ਰੱਬੀ ਰਸ,
 ਰੱਬੀ ਰੰਗ,
 ਰੱਬੀ ਖੇੜਾ,
 ਰੱਬੀ ਚਾਓ,
 ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੀਤ,
 'ਨਾਮ'

ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ—

ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ॥

(ਪੰਨਾ-509)

ਸਸਾ ਸਿਆਨਪ ਛਾਡੁ ਇਆਨਾ ॥

ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਤੀਆਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-260)

ਸਾਡੇ 'ਸਿਆਣਿਆਂ', 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰਿਆਂ' ਲਈ ਕਿੰਨੀ 'ਨਿਮੋਸ਼ੀ' ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ—

ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਕਾਸ
 ਸੂਖਮ ਵਿਗਿਆਨ,
 ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ,
 ਫਿਲੋਸਫੀ,
 ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ,
 ਅਨੇਕਾਂ ਧਰਮਾਂ,
 ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ,

ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ, 'ਬੇਬੀ' ਵਰਗਾ—ਸੁਭਾਵਿਕ, ਕੁਦਰਤੀ, ਭੋਲਾ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ 'ਬੇਬੀ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਉਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀਆਂ—

ਗਲੀਂ 'ਬਾਤੀ',
ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝ,
ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ,
ਖੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ,
ਕਰਮ-ਕਾਂਡ
ਹਠ-ਧਰਮ

ਨਾਲ, ਤਿਆਗੀਆਂ ਜਾਂ ਗਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿ ਸਕਦੀਆਂ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹਨ ਅਤੇ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਅਕਲਾਂ, ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ 'ਰੰਗਣ' ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਸ਼ਤਰੰਜ' ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਜੂਏ' ਵਾਂਗ, ਅਕਸਰ 'ਹਾਰ' ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਬੀਜ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁੰਗਰਦਾ ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ। 'ਹਉਮੈ', ਮਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਜਾਂ 'ਭਾਵਨਾ (consciousness)' ਹੀ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ 'ਭੁੱਲ' ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਹੀਣਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਚਾਨਣ' ਦੀ 'ਅਣਹੋਂਦ' ਨੂੰ ਹੀ 'ਹਨੇਰਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ 'ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਨਾਸ਼' ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ, 'ਬਦਲਣ' ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ, ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ 'ਰੋਗੀ-ਬੂਟੇ' ਨੂੰ, ਆਤਮਿਕ 'ਪਿਉਂਦ' ਹੀ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਉਤੇ, ਨੀਵੇਂ, ਮਾਇਕੀ, 'ਕੌੜੇ-ਕੁਸੈਲੇ', ਖੱਟੇ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ, ਮਿੱਠੇ, ਰਸਦਾਇਕ, ਲਾਭਦਾਇਕ, 'ਪ੍ਰੀਤ', ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਚਾਓ ਦੇ ਉਤਮ ਦੈਵੀ 'ਫਲ' ਲਗ ਸਕਣ।

ਸਾਡੇ 'ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ' ਮਨ ਨੂੰ—

'ਪਿਉਂਦ ਚਾੜ੍ਹਨੀ'
'ਉਲਟੀ ਖੇਲ'

‘ਮਤਿ ਬਦਲਣ’
‘ਜੀਵਤ-ਮਰੈ’

ਹੋਣਾ ਹੀ, ‘ਹਉਮੈ’ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ।

ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਲੋਂ ‘ਜੀਵਤ-ਮਰੈ’ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਡੀ ‘ਮਤਿ’ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ, ਸਾਡਾ ਮਨ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੀ ‘ਰੰਗਣ’ ਨਾਲ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸੇਵਾ ਨ ਹੋਵਈ ਤਾ ਮਨੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥1 ॥

ਹਰਿ ਚੇਤਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ ॥

ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਹਿ ਤਾ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਵਿਚਹੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ॥ਰਹਾਉ ॥

ਹਉਮੈ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਓਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥2 ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-560)

ਚਲਦਾ.....

